

KİTAP TAHLİLİ

ASYA VE AFRIKA HALKLARI

Akademiya NAUK SSSR, Institut Vostokovideniye, Institut Afriki, *Norodi Azii i Afriki: Istoriya, Ekonomika, Kultura*, Moskova, No. 3; No. 4 (1969).

Doç. Dr. Türkkaya ATAÖV

Asya ve Afrika halklarının tarih, ekonomi ve kültürünü inceleyen Sovyet Asya ve Afrika enstitülerinin yayınladığı dört aylık bilimsel derginin 1969 yılına ait 3 ve 4 numaralı nüshaları da birçok önemli araştırmalar, kitap incelemeleri ve bibliyografla ile bilim dünyasının eleştirisine sunulmuştur.

Asya ve Afrika Halkları adını taşıyan derginin 3 numaralı nüshasında on-beş araştırma, on kitap incelemesi ve bilimsel toplantılarla ilgili bazı bilgiler vardır. Yayının büyük bir kısmı Rusça olmakla birlikte, bazı makalelerin yabancı dilden özeti de verilmektedir.

3 numaralı yayındaki bazı önemli araştırmalar şunlardır: R.A. Ulianovski Komintern ile Ulusal Kurtuluş Hareketleri arasındaki bağları gösteren araştırmasında (s. 3-17) Rus devriminin iktidara gelişine bakan bazı Doğulu devrimcilerin kendi ülkelerinde hemen bir sosyalist devrim tasarlarken, burjuva —demokratik mücadele aşamasını da yaşama olasılığı ve ihtiyacını dikkate almayışlarının Lenin'ce «solcu sekte» bir görüş olarak reddedilişine örneklerle işaret etmektedir. Bu münasebetle, Temmuz 1920 İkinci Komintern Kongresinin millî sorun ve sömürgecilik üstüne kararlarına değinen yazar uluslararası işçi hareketi içinde «sekte» görüşe karşı yapılan mücadeleyi özetlemekte, Çin, Hindistan, Endonezya ve Arap ülkelerinde verilen örneklerden sonra, Altıncı Komintern Kongresinin «yanlış» olarak değerlendirdiği bazı kararlarını eleştir-

mektedir. Bu eleştirilerin en önemlisi millî burjuvazinin devrimci mücadeleye yapabileceği katkının küçümsenmiş olması olarak belirtilmektedir.

V.G. Gelbras'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ndeki bugünkü siyasal mücadelenin bazı yanlarını eleştirmeyi hedef edinen yazısı (s. 17-32) ile N.Z. Volçek'in Güney ve Güney-Doğu Asya'nın bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde enfrastrüktürün gelişmesi konusundaki araştırmasından (s. 32-41) sonra, Ota Lev'in Pan-Afrika İşçi Sendikaları Federasyonunun siyasal kavramlarıyla ilgili yazısı (s. 41-49) yer almaktadır. Federasyonun siyasal anlamdaki eylemini ele alan yazar bu örgütün üç ana sorun üstünde durduğunu ileri sürmektedir: Önce, Afrika halklarının emperyalizm ve sömürge aleyhdarı mücadelelerle ilgili sorunlar; ikinci olarak, Federasyonun ilerici rejimlere; yeni sömürgeciliğe tâviz verenlere ve nihayet emperyalizmle işbirliği yapan devletlere ayrı, ayrı ve değişik tutumda bulunması ve bununla ilgili sorunlar; üçüncü olarak da, bu Federasyonun Afrika işçi sendikalarının gelişmesinde bağımsızlık ve birlik fikriyle olan ilişkisi. Yazı Pan-Afrika işçi sendikaları ile öteki Afrika ve uluslararası sendikaların arasında bir karşılaştırma da yapmaktadır.

N.A. Kuznetsova'nın S.S.C.B.'nde Doğu çalışmalarını bilimsel yönden yürüten kuruluşun faaliyetlerini özetleyen yazısı (s. 55-67), V.I. Pavlov'un On-Sekizinci Yüzyılın ikinci yarısında Bengal'daki ulusal üretimin bünyesi ile ilgili daha çok o zamanki İngiliz kaynaklarına (Grant, Buchanan-Hamilton) ve biraz da bazı modern Hind araştırmalarına (N.K. Sinha) dayanan ilginç etüdü (s. 67-78), L.N. Gumilyov ve I. Erdeli'nin Orta Çağlarda Avr-Asya'da step kültüründe benzerlik ve ayrılıkları ele alan yazısı (s. 78-88) ve L.L. Gromkovskaya'nın Japonya ve Avrupa arasında kültürel bağlantılar tarihini konu edinen yazısından (s. 88-95) sonra A.G. Karumilin'in Rusya'da Arap harfleriyle kitap basılmasının ne zaman başladığını inceleyen araştırması (s. 95-104) gelmektedir. Bilindiği gibi, Rusya «Kiev Rusyası» dönemindenberi Türk asıllı halklarla ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler kurmuştur. Ekonomik ve siyasal ilişkiler zamanla Çarlık Rusyası yararına bir emperyalist ilişkiye bürünürken, kültürel ilişkilerin bir yanı da Rusya'da Arap harfleriyle ve Türk dilinde kitapların yayınlanması olmuştur. Arap harfleriyle yapılan ilk Türkçe yayınların hangi vesilelerle ortaya çıktığını inceleyen yazar İran kampanyasından sonra Büyük Petro döneminde gezici basımevinin ve 1734'lerde Petersburg İmparatorluk Bilimler Akademisinde eski yazı kalıplarının dökülmeğe başla-

masının sözünü ederek, 1755, 1773 ve 1774'de Başkir'ler ve Tatarların başkaldırmaları üstüne buraların halklarına Çarlık hükûmetlerinin yerli dilde dağıttığı bildirimlere dikkatimizi çekmekte, Orta Asya'da Türk asıllı halkların Çarlık boyunduruğuna geçmeleriyle Türkçe bilen yeni tercüman ve yöneticilere ihtiyaç duyulması sonucu Türkçe öğrenimine hız verildiğini belirtmekte ve Moskova Üniversitesinde bu dilde çalışma malzemelerinin hazırlanmağa başladığını yazmaktadır. Yazar On - Dokuzuncu Yüzyıldan sonra Arap harfleriyle Türk dilindeki yayınların Kazan'da da gelişmekte oluşuna da dikkati çekmektedir.

M.G. Pryadokhin'in Çincenin ayrıntılı bir konusunu ilgilendiren yazısından (s. 104 - 113) sonra, Afrika'da yeni toprakların tarıma açılışı (I.A. Svanidze, s. 113 - 119), Afrika'nın Batısında Alman genişlemesinin bir aracı olarak kilisenin kullanılışı (L.P. Levolkina, s. 119 - 124), Asya müzeleri (A.P. Baziyants ve D.E. Bertels, s. 124 - 126), Onuncu Yüzyıl Fars şiiri (M.N.-O. Osmanov, s. 126 - 130), ve Mançurya'da yazı biçimi (I.T. Moroz, s. 130 - 135) ile ilgili notlar yer almakta, onu izleyen kitap tahlilleri içinde de Rauf Guseinov'un (Bakû) Faruk Sümer'in Ankara Üniversitesince 1967'de yayınlanan *Oğuzlar (Türkmenler) : Tarihçesi, Boy Teşkilâtı, Destanları* adlı kitabının tanıtılması da bulunmaktadır (s. 181 - 184).

4 numaralı nüshada ise, ekonomi ve siyaset konusunda dört, kültür ve dil konusunda altı araştırma ile dokuz kitap tahlili vardır. R.A. Ulianovski'nin 1969 Moskova toplantısını eksen alan yazısı (s. 3-15) bağımsızlığını yeni kazanmış olan ulusların bu durumlarını koruma çabası içinde olduklarını, Angola, Mozambik, Günyan - Bisau, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin yerli halkı ve Rodezya (Zimbabve)'nin, silâhlı karşı koyma da dahil olmak üzere, birçok yığın mücadelesi yöntemlerine başvurduklarını, işçi sınıfının bu mücadelelerde rollerinin arttığını, ancak emperyalizmin ulusal kurtuluş hareketlerindeki bazı ayrılıklar ve güçlüklerden faydalandıktan başka, bu ulusların önderlerinin, sınıf sınırlarından ötürü, anti-emperyalist siyaset ve toplumsal hedeflere ulaşmada gösterdikleri tutarsızlığa da işaret etmektedir. Yazarın inancına göre, emperyalizm karşısındaki cepheyi bölme ve yeni ulusları tecrit etme siyasetine rağmen, modern ulusal kurtuluş hareketinin ana yönünü değiştiremeyecektir.

E.A. Şirokova'nın Çin Halk Cumhuriyetindeki «Yi-Kung Yi-Nung» («Aynı Zamanda İşçiler ve Köylüler» anlamına) emekçi örgütlerinin eleştirisi niteliğindeki yazısından (s. 15 - 26) sonra, M.S. Ivanov İran tarımında «toprak reformu» ve kapitalist ilişkilerin ge-

lişmesini incelemektedir (s. 26 - 34). Bu araştırması için gerekli malzemeyi 1967 sonu ile 1968 başında İran'da topladığı istatistikler ve Ocak 1968'de Tahran'da katıldığı toprak reformu semineri ve Hamadan, Luristan, Huzistan ve İsfahan'a bağlı köylerdeki gezileri sonucu elde eden yazar bu «reform»un birinci ve ikinci aşamalarını yorumlamaktadır. Bilindiği gibi, birinci aşamada 6 *dang*'in üstündeki topraklar 15 yıllık bir plân çerçevesinde 606,500 köylü ailesine satılacaktı (1966 sonunda İran'da 3,050,000 köylü ailesi vardı). Aynı zamanda, toprak sahipleri, tarım makinaları ya da tutulmuş tarım işçilerince işlenen ve 500 hektara kadar olan topraklarını mülkiyetlerinde tutabileceklerdi. «Toprak reformu»nun ikinci aşamasında 51,200 köylü ailesi (yâni, % 2.5) 15 yıllık plân çerçevesinde küçük topraklar satın alabildi; 155,000 aileye reformun ilânından önce üründeki paylarından doğan borcun karşılığı olarak küçük toprak parçaları verildi ve 1,260,000 aile (yâni, % 42) gene eski usullerle toprak ağalarından toprak kiralama yoluna gittiler. Reform topraksız köylünün (*hoşneşin*) durumunu değiştirmede. Gene reform su kullanımı konusunda da hiçbir değişiklik getirmedi. Sulama tesisleri hâlâ toprak ağalarının elinde. Temmuz 1968'de kabul edilmiş olan su kaynaklarının devletleştirilmesiyle ilgili kanun kuyuları, yer - altı kanallarını ve diğer sulama tesislerini kapsamamaktadır. Kooperatiflerdeki etken güç de gene ağalar ve zengin köylüler olmakta devam ediyor. Tarım makinaları ve kimyevî gübrenin artan ölçüde kullanılmasını dikkate alan yazar şu sonuca varıyor: «Reform» bütün yarı-feodal kalıntıları ortadan kaldırmadıysa da, büyük toprak ağalarının mülküne ağır bir darbe indirdi ve onların ekonomik ve siyasal nüfuzunu kırdı. Yarı-feodal kalıntılara karşı olan bu tedbirlerin özelliği bunların egemen sınıflarca alınmış olmasıdır. «Reform» eski toplum düzeninin devrimle yıkılması demek olmayıp, kapitalist tarım yöntemlerini benimseyen ve büyüyen taşra burjuvazinin yavaş yavaş daha kazançlı bir yola dönmesinin ifadesidir.

P.M. Şastitko «V.I. Lenin ve Hindli Devrimciler» adlı araştırmasında (s. 39-47) Lenin'in M. Pratap, M. Roy, B. Dut, Abdurab ve A. Muharjee gibi Hindlilerle olan yazışmaları ve konuşmaları hakkında ayrıntılı bilgi vermekte, özellikle son ikisinin daha önce bilinmeyen mektuplarını yayınlamaktadır. Yazı Lenin'in Hindistan ile ilgili tahlillerine ve Hintli devrimciler üstündeki etkilerine yer vermektedir.

A.G. Sudeikin'in 1924 - 1927 yılları arasında Asya'da devrimci hareket karşısında İngiliz İşçi Partisinin tutumunu inceleyen yazısı

(s. 47 - 58) Çin ile Hindistan'daki olaylar ve bunların İngiliz İşçi Partisi ile olan ilişkilerine eğilmektedir. Hatırlanacağı gibi, İngiltere'deki ilk İşçi Hükûmetinin (1924) sömürge ve bağımlı uluslara karşı güttüğü siyaset İngiliz işçi sınıfının bir bölüntüsünde protestolara yol açmıştı. İngiliz işçi sınıfı genellikle Çin'de emperyalist siyaseti destekleyen İşçi Hükûmetine karşı cephe almış ve 1926 genel grevi başarılı olmadıysa da, Çin'i destekleyen kampanya anlamlı bir ilgi görmüş, sağcı işçi liderleri Çin'e müdahaleyi isteyen politikacıları destekleme cesaretini gösterememişlerdi. Hindistan sorununda da, İngiliz işçi sınıfının siyasal açıdan daha bilinçli ve olgun olan grubu Hindistan Anayasasının yeniden yazılması konusunda Hintlilerin görüşlerini haklı bularak paylaşmışlardı. Yazı bu davranışları özetlemekte ve değerlendirmektedir.

Z.G. Lapina'nın 1009 - 1059 yılları arasında, Li Kou başta olmak üzere, Çin'deki ekonomik öğretileri ele alan yazısı (s. 58 - 68) Orta Çağ'daki fikirlerle Çin toplumunun daha sonraki dönemleri arasında bağlantılar kurmaktadır. Zanaatı ve ticareti ancak ikinci derecede önemli, hattâ «aşağı» sayan ve tarımı devletin zenginliği için gerekli gören Konfüçyüs okulunun geleneksel görüşlerinin On - Birinci Yüzyılda Li Kou tarafından değiştirilişine değinen yazar bu düşünürün bütün ticaretin değil, yalnız özel teşebbüsle yapılan ticaretin kısıtlanmasını istemesine dikkati çekmekte, devlet eliyle yapılan ticaret ve zanaatın ek devlet geliri olarak önemi üstünde durmaktadır.

K.Z. Eşrefyan'ın Hindistan'da feodalitenin gelişmesiyle ilgili sorunlar üstünde duran araştırması (s. 68 - 80) Beşinci Yüzyıldan On - Sekizinci Yüzyıla kadar uzanmaktadır. Doğu'nun birçok ülkelerinde olduğu gibi, Hindistan'da da bu yüzyıllar ekonomi ve üretim ilişkilerinde bir hayli gelişmeyi kapsayan bir dönemdir. Yazar toprak rejimi, feodal rant ve feodal mülkün büründüğü değişik biçimlerin feodalite düzeninin gelişmesinde aşamalar oluşuna dikkati çekmekte, bu gelişmenin bazı özelliklerinin birtakım Avrupa ülkelerindeki gelişen feodaliteyi oluşturan ve giderek oralarda kapitalist sistemin yerleşmesini mümkün kılan koşullardan farklı oluşuna işaret etmektedir.

E.P. Çelişev bugünkü Hind edebiyatındaki ulusçu ve uluslararası akımları incelemektedir (s. 90 - 102). Dünya kültüründeki evrensel birliğe inananların ulusal sınırları aşmak ve ulusal geleneklerden vazgeçmeyi şart koştukları bilinmektedir. Öte yandan, Çelişev'e göre, asıl ulusal somutluğun yokluğu edebiyatı öldürmek-

te, belirli bir halkın özelliklerini yansıtan gerçekten ulusal nitelikteki eserler ise, beklenen duygusal etkiyi yapabilmektedir. Hind edebiyatındaki «uluslararası» nitelik dünya edebiyatının daha ileri deneylerinin etkisiyle gelişir ve Hind yazarlarının tutucu ve donuk ulusal geleneklerini terklerini kolaylaştırırken, ulusal unsurlar da modası geçmiş bir yana bırakıp, Hind edebiyatının özelliklerini korudukça sağlamlaşmaktadır.

Cezayir'de Fransız dilinde yazılan romanların bazı özelliklerine dokunan G.Y. Djugaşvili bu konudaki gelişmeyi de Cezayir halkının İkinci Cihan Savaşından sonra Mayıs 1945'de yapılan sessiz ve barışçı bir yürüyüşe karşı Fransız polisinin ateş açmasıyla başlayan uyanmasına bağlamaktadır (s. 102 - 110). Fransız basını zaman, zaman genç Cezayir romanının genellikle Avrupa romanının bir taklidi olduğunu ileri sürmüştü de, yazar en önde gelen beş Cezayirli romancının klâsik Arapçayı bilmediklerinden hiçbirinin Arap edebî geleneğini gereği gibi inceleyememiş olmalarına ve 1942 yılına kadar toplam öğrenci sayısı iki-yüzü aşmayan ancak üç Arap medresesinin bulunduğu dikkati çekmektedir.

Bunlardan başka, N.E. Borevskaya'nın, Luis Camoens'in 1572'de yayınlanan ve Vasco de Gama'nın keşiflerini anlatan *Luisiad* adlı kitabı ile gene bu sıralarda (1597) yayınlanan *San-Pao t'ai-tsien hsia-hsi-yang t'ung-su yen-yi* adlı roman arasında insanın doğaya karşı mücadelesi (N.E. Borevskaya, s. 110-117), M.Ö. VI - I'inci yüzyıllarda eski Çin anıtları (V.S. Sprin, s. 117 - 127) ve Fula dilinde fiil (G.V. Zubko, s. 127 - 137) konulu araştırmalar yer almaktadır.